

частини загальносунітської традиції, та підкреслювана аполітичність.

Список використаних джерел

1. Благочестивый Мавлид // Минарет. – 1995. – №18. – С.5.
2. Богомолов А. В., Данилов С. И., Семиволос И. Н., Яворская Г. М. Исламская идентичность в Украине. – К.: ИД «Стило», 2006. – 192 с.
3. Вероубеждение мусульман. – К.: АЯ Групп, 2010. – 36 с.
4. Волос Пророка Мухаммада, мир Ему, на Украине // Минарет. – 2006. – №57. – С.12.
5. Каваид аль-Ислам // Минарет. – 2006. – №58. – С.10.
6. Муфтії ДУМУ Ахмед Тамім: мені не треба доводити що я – патріот // РІСУ [Електронний ресурс]. – 4 серпня 2015. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/60716
7. Расулев З. Макалат Зайниий. Очерки Зайнулли-ишана. – К.: АЯ-Групп, 2011. – 48 с.
8. Шестопалець Д. Теологічні позиції ДУМУ в контексті інституціалізаційних процесів в ісламі в Україні // Українське релігієзнавство. – 2014. – №69. – С.71–79.
9. Hamzeh N. A., Dekmejian H. Sufi Response to Political Islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies. – 1996. – №28. – P.217–29.
10. Khalid A. Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 2006. – 253 p.
11. «What is the Association of Islamic Charitable Projects» // Association of Islamic Charitable Projects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aicp.org/index.php/about-aicp/english/518-what-is-the-association-of-islamic-charitable-projects>

References

1. Blagochestiviyi Mavlid // Minaret. – 1995. – №18. – S.5.
2. Bogomolov A., Danylov S., Semivolos I., Iavorskaia G. Islam-skaia identichnost' v Ukraine. – K.: ID Stilos, 2006. – 192 s.
3. Veroubezhdenie musul'man. – K.: Aya Group, 2010. – 36 s.
4. Volos Proroka Muhammada, mir Emu, na Ukraine // Minaret. – 2006. – №57. – S.12.
5. Kauayid al-Islam // Minaret. – 2006. – № 58. – S.10.
6. Muftii Ahmed Tamim: Mne ne nuzhno dokazyvat', chto ia – patriot // RISU [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: http://risu.org.ua/ru/index/expert_thought/interview/60716
7. Rasulev Z. Makalat Zainiyya. Ocherki Zainulla ishana. – K.: Aya Group, 2011. – 48 s.
8. Shestopalec' D. Teologichni pozicii' DUMU v konteksti instyucijalizacijnyh procesiv v islami v Ukraїni // Ukraїns'ke religijeznavstvo. – 2014. – №69. – S.71–79.
9. Hamzeh N., Dekmejian H. Sufi Response to Political Islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies. – 1996. – №28. – S.217–29.
10. Khalid A. Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. – Berkeley: University of California Press, 2006. – 253 p.
11. «What is the Association of Islamic Charitable Projects» // Association of Islamic Charitable Projects [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.aicp.org/index.php/about-aicp/english/518-what-is-the-association-of-islamic-charitable-projects>

Brylov D. V., Ph.D. (Religious Studies), Associate Professor of the Department of Culturology, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), dbrylov@gmail.com

Theological discourse of the Spiritual Administration of the Muslims of Ukraine

The article studies the theological discourse formed by the Spiritual Administration of the Muslims of Ukraine. Based on analysis of the newspaper of DUMU «Minaret», interviews with the Head of DUMU Sheikh Ahmed Tamim and religious literature published by DUMU, the features of appearance and formation of the discourse of DUMU, as well as its basic characteristics were distinguished. The role of transnational Sufi movement al-Ahbash (which is a specific response of the Sufi community for aggressive expansion of Islamist organizations) in the formation of theological discourse of DUMU was shown. It was revealed that DUMU introduces into its theological discourse the works of scholars who are of particular importance for the Muslim diasporas of Ukraine. The key features of the theological discourse of DUMU were distinguished: traditionalism, apoliticality, legitimization of Sufism and Sufi practices.

Keywords: Spiritual Administration of the Muslims of Ukraine, al-Ahbash, Islam in Ukraine.

* * *

УДК 130.2:[2–664.3:502(520)

Ворончихіна А.,

аспірантка кафедри теорії та історії культури,
Львівський національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), nata@nihonbu.club

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДИНИ ТА ПРИРОДИ В ЯПОНСЬКОМУ РЕЛІГІЙНОМУ СИНКРЕТИЗМІ

Екологічні проблеми, як України, так і всього світу, поступово набувають все більший глобальний характер. Існує безліч організацій, міжнародних конвенцій тощо, спрямованих на їх вирішення, проте до цих питань можна підійти і з іншого боку. Як зародилась екологічна свідомість у різних народів? Чому в одних країнах громадяни власними силами просувають екологічні проекти, а в інших ігнорують навіть ті, що вже існують? Припустімо, що відповідь схвалася у самій культурі, якою вона лише зароджувалась. Дослідження того, як зародилась екологічна культура, дозволить у майбутньому розробити проекти, які будуть розвивати її в інших народів.

В даній статті розглядається екологічна культура Японії, а саме притаманний їй релігійний синкретизм, серед течій якого яскраво прослідковується формування та, з іншого боку, вираження екологічної свідомості японців. Її притаманне поєднання діяльнісного та споглядального підходу, а також набування нових знань та збереження самобутності.

Ключові слова: релігійний синкретизм, шінто, буддизм, оньодо, шюгендо, Японія, екологічна свідомість, екологічна культура.

В сучасному глобалізованому світі темп життя все більше прискорюється, можливості множаться, а екологічні питання, хоч і активно піднімаються, все ще потребують глибшого розуміння того, яким чином вони виникають і як їх долати. Поряд з тим, розуміння потребує також і те, чому екологічна свідомість так різко відрізняється залежно не лише від епохи, а і від культури. Японська культура увібрала в себе найрізноманітніші елементи, запозичені в інших країн, релігій тощо. Вона прогресує та водночас не втрачає самобутності. Однією з її особливостей, на нашу думку, є яскраво виражена екологічна свідомість та унікальний взаємозв'язок людини та природи, який виник разом з самою культурою, та існує і по сьогодні.

Релігія в Японії – явище не менш строкате, ніж її культура в цілому, і часто дуже складно вирізнити елементи світської культури від релігійної, адже вони тісно переплетені та проникають у всі сфери японського побуту. Вже саме поняття японської релігійності викликає неабиякі дискусії, адже, як зазначає О. Градець, близько 70% японців не відносять себе до жодної з релігій, і одночасно вважають її надзвичайно важливою частиною власного життя [1].

Тему релігійного синкретизму в Японії піднімає і Дж. Кітагава, який в своїй праці «Релігія в історії Японії» та статті «Зміна парадигми в японському буддизмі» розкриває основні віхи розвитку та поширення релігій в Японії та аналізує їх взаємодію [8]. Важливим є оригінальне сприйняття поняття «релігії» в японській мові, його аналізує дослідник Л. Крейн [6]. Основні ідеї та розвиток таких синкретичних релігійних течій, як оньодо та шюгендо розкриваються в статтях Х. Макото та М. Хаєка [10].

Синкретичні релігійні течії Японії – досить популярна тема для Західної науки, хоча часто основна увага приділяється лише шінто та буддизму. В українському ж науковому контексті до даної теми звертаються куди рідше, а течії на кшталт шюгендо переважно залишаються поза увагою дослідників. Та головне – як у світовому, так і в українському науковому просторі практично не розкривається тема місця людини

та її взаємодії з природою в контексті релігійних течій Японії.

Синкретичні течії, розглянуті в даній статті, яскраво репрезентують процес утворення їх в Японії, а також як під впливом тих чи інших релігій змінювалось місце людини по відношенню до природи та інших людей.

Основою японської культури та певного роду базою релігійного синкретизму можна назвати національну релігію Японії – шінто [2]. Існують певні суперечки щодо відокремлення шінто та народних вірувань, і це зумовлено в першу чергу тим, що до появи буддизму на території Японії, шінто не виділяли як окрему релігію, а сама назва зародилась аж в VI ст., коли з'явилась необхідність відокремити її від буддизму [14]. Такі дослідники, як Дж. Грін та М. Теювен в «Новій історії Шінто» зазначають, що шінто ніколи не сприймалось японцями як релігія, адже не мало необхідних для цього атрибутів [7]. З цієї ж причини, на думку дослідників, шінто не сприймається як релігія і багатьма науковцями.

Сам термін «шінто» в японській мові позначається двома ієрогліфами: 神 (kami), що зазвичай перекладають як «бог», «дух» та 道 (michi) – шлях. Проте, важливо розуміти, що японські ієрогліфи бувають дуже багатозначними та інколи містять поняття, які неможливо досконало інтерпретувати за межами японської мови та культури. Це стосується і даного терміну. Зупинимось детальніше на першому ієрогліфі, 神. Цей ієрогліф позначає широко відомий термін «камі», що зазвичай і інтерпретується як загальна назва японських божеств. Проте, камі – це щось більше, ніж просто божество, це уособлення самого божественного духу, ества, яке присутнє у всьому, що є навколо.

Багатозначність притаманна і ієрогліфу «шлях», 道. Він має такі значення, як дорога (буквально), а також духовний шлях, мораль, догма, метод та інші. Ще один важливий момент – це те, що в Японію ієрогліфи прийшли з Китаю. При цьому, вони не лише отримали кілька способів читань, а і нові смислові наповнення. Як зазначає Л. Єрмакова, термін «шінто» в Китаї позначав не абстрактний шлях богів, а абсолютно матеріальну доріжку, що вела до усипальниці предків, які надіялись божественними атрибутами та вшановувались, як і камі в Японії. З цих причин в науковому дискурсі перебуває питання доцільності вживання терміну «шінто» [2]. Чимало дослідників (Дж. Секіморі, І. Хорі, Дж. Кітагава) називають шінто *folk religion*, тобто «народною», «традиційною» релігією. В даній статті ці два терміни вживаються як взаємозамінні.

Ранньому шінто притаманна неподільність світу. В уявленнях давніх японців природа, людина та камі існували як одне ціле. Необхідно зазначити, що камі, хоч і мали божественну природу, не були такими далекими від людини, як, наприклад, Бог в європейській традиції.

Для міфології раннього шінто характерний поділ всесвіту на три рівні:

- вищу сферу (яп. 高天原, «Висока небесна рівнина»), яку населяли камі;
- нижчу сферу (яп. 黄泉の国, «Нижній світ»), місце перебування нечистих і злих духів;
- середню сферу (яп. 現世, «Проявлений світ»), населений людьми та іншими живими та неживими створіннями.

Водночас японці мали не дуже чітке уявлення про відмінності цих трьох сфер. Ймовірно, вони уявляли собі вищу і нижчу сферу як щось єдине, певний потойбічний світ, який лежав десь за океаном. У багатьох давніх ритуалах шінто, що символізували зустрічання та проводження камі, вони ніби приходили з гір або островів, і туди ж повертались. Також вважалося, що душі померлих, особливо аристократії, ставали камі та повертались в потойбічний світ [5].

Одним з яскравих елементів екологічної спрямованості японської свідомості є поділ людських гріхів на «небесні» та «земні», де до небесних належали будь-які великі зміни природного ландшафту, знущання з тварин (наприклад, здирання шкури), руйнування загат тощо, а до земних – ті, що переважно стосувались власне міжлюдських стосунків [5].

Також, божественність камі ще не означає прихильне ставлення до людей. Камі бували і добрі, і злі, а те, що гора визнавалась священною, означало, що вона не просто символізує камі, вона ним і є [8]. Тобто, камі населяли навколишні землі, приймаючи найрізноманітніші форми, і, на нашу думку, це лягло в основу унікальних стосунків між людиною та природою, адже все, що існувало поряд з людиною, сприймалось нею як велика цінність, яку не можна бездумно використовувати, адже світ належить не лише людині, а і камі, гнівати яких не можна.

З виникненням державного устрою зароджується і так зване «державне шінто», покликане, в першу чергу, легітимізувати владу імператора. Власне, саме тоді, на його замовлення і пишуться «Коджікі», в яких описується утворення світу, перші камі, та прямий зв'язок теперішнього імператора з легендарним Імператором Джімму, нащадком сонячної богині Амагерасу [9]. З розвитком суспільства відбуваються певні зміни і в релігії, камі починають поділятися на покровителів певного роду, місцевості, а також творців – небесних божеств. Окрім цього, існували також земні божества, культурні герої. Та навіть з розвитком шінто і намаганням узаконити за його допомогою імператорську владу, воно все одно залишалось народною релігією, елементи якої були присутні як в обрядовому, так і побутовому житті всіх японців, незалежно від статусу.

В VII ст. по всій Японії активно поширюється буддизм, який неабияк доповнив релігійні традиції японців. Власне, зближення буддизму та шінто, що стало унікальною рисою японської культури та справило великий вплив на екологічний тип світогляду японців, відбулось в період Нара завдяки двом чинникам, перший з яких соціальний. Оскільки буддизм був дуже популярний у японської аристократії, було зроблено все для того, щоб не допустити міжрелігійних конфліктів. Спочатку камі були оголошені покровителями буддизму, пізніше деяких камі стали асоціювати з буддійськими святими. У кінцевому підсумку склалося уявлення про те, що камі, як і люди, можуть потребувати порятунку, яке досягається відповідно до буддійських канонів. На території храмових комплексів шінто стали розмішувати буддійські храми, де проводилися відповідні обряди, а буддійські сутри читалися і безпосередньо в святилищах шінто [13].

А. Ігнатович зазначає, що в японській буддійській літературі є кілька понять, що позначають середовище: «саха» – як людське середовище, куди прийшов Будда,

«секен» – середовище дій та справ, а також «кокудо» – середовище, в якому перебуває фауна та флора. Власне, за буддиською концепцією буття, Будда існує в кожному елементі секен та кокудо, а отже – у всьому навколишньому світі [3]. Така концепція дозволила буддизму мирно співіснувати з шінто. Хоч на державному рівні були різні етапи прийняття та неприйняття буддизму, народ спокійно увібрив у власні традиції буддиські канони.

В ідейному відношенні вплив буддизму виявився в тому, що в шінто з'явилася концепція досягнення гармонії з камі через очищення, під яким розумілося усунення всього зайвого, наносного, всього того, що заважає людині сприймати навколишній світ таким, яким він є насправді. Серце людини, яка очистилась, подібне до дзеркала, воно показує світ у всіх його проявах і стає серцем камі. Людина, що володіє божественним серцем, живе в гармонії зі світом і богами, а країна, де люди прагнуть до очищення, благоденствує. При цьому, з традиційним для шінто ставленням до ритуалів, на перше місце ставилося реальна дія, а не показне релігійне завзяття і молитви [8].

О. Градець, висвітлюючи моделі релігійного синкретизму, пише про те, що для Японії є типовою міжрелігійна взаємодія, при якій відбувається заміщення догматики, або практики, або ж обох цих складових. При цьому важливим моментом на думку дослідника є те, що заміна назв не буде впливати на оригінальне наповнення, і саме з цієї причини японські релігійні постаті не втрачають своїх атрибутів. Навіть коли камі інтерпретуються християнами як святі, а Будди сприймаються як еманції надприродної істоти, у свідомості японців вони незмінно лишаються тим, чим були від початку – божествами та просвітленими [1]. Можливо припустити, що така риса притаманна японській культурі як такої, і яскраво проявляється також в писемній традиції. Як вже зазначалось вище, кожен ієрогліф в японській мові має кілька читань. Крім читань, ієрогліф має певний сенс, значення. При поєднанні кількох ієрогліфів в одне слово, використовуються різні читання (саме так зі слів «камі» та «мічі» утворилось «шінто»). Але, навіть при тому, що в ієрогліфа може бути п'ять, десять та більше читань, коли японець бачить його – він сприймає в першу чергу сенс. Тобто, навіть не знаючи, як прочитати певне слово, по самому ієрогліфу буде зрозумілим його оригінальний зміст. І як би його використання не змінювалось, з якими б читаннями його не асоціювали, оригінальний сенс лишиться незмінним. Така риса і справді допомагає культурі не втрачати самобутності, скільки б нових елементів до неї не додалось, що і трапилось у взаємодії шінто та буддизму.

Однак, важливо пам'ятати, що релігійний синкретизм в Японії виражається не лише у вигляді поєднання широко відомих шінто та буддизму. Японська схильність до запозичень дала поштовх для розвитку безлічі течій, сект та напрямів релігійного характеру. Одними з найбільш синкретичних течій, що яскраво репрезентують стосунки людини та природи, є *шюгендо* та *оньодо*, на яких ми зупинимось детальніше.

О. Масаясу пояснює значення терміну шюгендо (яп. 修験道, shugendou) як «шлях вдосконалення надприродних сил», і зазначає, що послідовників цієї течії часто називають ямабуші, 山伏, що означає «той,

що усамітнюється в горах». Самі терміни «шюгендо» та «ямабуші» виникли на початку IX ст. Шюгендо містить в собі елементи ритуалів шінто, пов'язаних з горами, адже саме в горах, за давніми віруваннями, перебували душі предків та камі, що вважались покровителями місцевих рік та полів [11]. Крім цього, шюгендо увібрало в себе чимало ідей езотеричних буддиських течій, таких, як Тендай та Шінгон [5]. Також на становлення основних ідей шюгендо неабияк вплинув даосизм та деякі містичні вчення.

Отже, поєднавши в собі елементи народних вірувань, китайської езотеричної практики інь–ян, езотеричного буддизму та даосизму виникла синкретична течія шюгендо, основною ідеєю якої було те, що шляхом аскетичних практик та медитацій можливо здобути певні магичні здібності, міцне здоров'я та довге життя [12]. Проте, кінцевою метою шляху гірських самітників були не надприродні сили самі по собі, а просвітлення, яке могло настати в результаті споглядання краси природи, вміння її відчувати, ставати з навколишнім одним цілим.

Такий культ гір неабияк вплинув на всю екологічну культуру Японії. Як приклад, розглянемо персонажа японського фольклору, тісно пов'язаного з шюгендо: тенгу (яп. 天狗, tengu, небесний пєс) [15]. Це легендарне створіння, що виглядає як ямабуші, монах–відлюдник, проте має червоне лице та дуже довгий ніс. Також, цей воїн має магичне віяло, за допомогою якого керує вітром. Тенгу вважались надзвичайно вмілими воїнами, існують навіть перекази про те, що деякі видатні японські полководці навчались саме в цих створінь. Проте, характер у тенгу дуже запальний, і що особливо важливо, вони оберігали «свої» гори від чужинців, які посягали на природу, а також полюбляли «провчати» воїнів, які мали надто високу думку про себе. Існує також чимало переказів про «карасу тенгу» (яп. 烏天狗, karasu tengu, небесний пєс–ворон), його своєрідних помічників: вони не можуть керувати вітром так, як головний тенгу, але виглядають як люди–ворони, мають дзьоба та крила, а отже можуть самостійно літати. Карасу тенгу також вважались воїнами і одягались як ямабуші, а отже уявленні людей, це було майже одне і те ж.

Звідси можна вибудувати певну паралель – представники шюгендо асоціювались з відлюдниками, які осягають магію та вчаться у легендарних створінь, або ж і стають такими. Вони дуже сильні та понад усе цінують священні гори, де живуть. Такі вірування неабияк впливали на свідомість японців, адже з одного боку люди боялись тенгу та не наважувались шкодити природі, де б ті могли перебувати; з іншого боку – ними захоплювались і брали приклад, тим самим підтримуючи та розвиваючи традиційну японську екологічну культуру.

Ще однією синкретичною течією є оньодо (яп. 陰陽道, onmyoudou, букв. «шлях інь–ян»). За записами в «Ніхон Шьокі» (Аннали Японії), що датуються 720 р., оньодо з'явилося в Японії на п. VI ст., в результаті активного культурного обміну з Китаєм. Китайські дослідники, вивчаючи календар, ворожіння тощо, прибули в Японію та привезли з собою вчення про інь та ян, а також про п'ять основних елементів буття [10].

Японці запозичили це вчення, доповнивши його елементами езотеричного буддизму, даосизму та подекуди шінто, і в результаті утворилось оньодо – вчення про календар, ворожіння та екзорцизм. Імператор

певний час сприймав онмьодо як шахрайство та забороняв його використовувати, проте вже в VII ст. був утворений спеціальний відділ онмьодо, в якому існували такі посади, як голова (і одночасно головний астролог), замісник голови, секретар, помічник та власне майстри онмьодо. Цей відділ мав займатись передбаченням катастроф, різного роду ворожіннями, очищенням від злих духів та поганой енергії тощо [11].

Онмьодо вирізняється на тлі буддизму та шінто, адже взаємодія з природою в ньому відбувається зовсім по-іншому. Крім возвеличення природи та божеств, незалежно від того, чи вони приймають вигляд камі, чи бодхісатви, людина тут постає діячем, а не спостерігачем, що більш типово для японської культури і яскраво виражається в шюгендо. Онмьодо наповнене ритуалами, які дозволяють людині не лише молитися за вирішення проблем, які вона не може осягнути (адже такі проблеми зазвичай пояснювались потойбічними силами, демонами, прокляттями тощо), а і самостійно їх вирішувати, використовуючи магічні сили природи. Проте, не варто помилково сприймати використання природних сил, які одночасно сприймалися і магічними, як щось суто споживацьке. Кожен ритуал був просякнутий почуттям поваги та вдячності до природи, божественних покровителів, предків. Одним з важливих елементів онмьодо є ексорцизм, тобто вигнання злого духа, яке зазвичай означало не знищення, а очищення, після якого дух отримує шанс на переродження. Ця тема стала основою чималої кількості сюжетів для фільмів, романів та манги, японського графічного роману.

Як бачимо, японський релігійний синкретизм – це унікальне явище, в основу якого лягло шінто – народна релігія Японії. Шінто стало основою, яка поєдналась з найрізноманітнішими елементами буддизму, даосизму та інших релігійно-філософських течій. Маючи стержень у вигляді шінто, вірування японців неабияк змінювались, але в їх основі завжди лежала любов та пошана до природи. В синкретичних течіях буддизму та шінто це виражається у вірі, що весь світ є священним і все навколо заслуговує відповідного ставлення. Шюгендо на диво гармонійно поєднало в собі ідею споглядання природи з її активним захистом та магічними здібностями; в онмьодо ж проявився нетиповий для Японії, діяльнісний підхід, коли сили людини об'єднуються з силами природи задля очищення енергії, яка, знову ж таки, стосується однаковою мірою як людей, так і всього навколишнього.

Завдяки здатності не втрачати оригінальне наповнення навіть при заміні певних понять, кожен новий елемент лише доповнював вже існуючу систему, що неабияк сприяло вдосконаленню відносин між людиною та природою. На нашу думку, це також є причиною того, що сучасна Японія зуміла стрімко розвинути до рівня високотехнологічної країни, не втративши при цьому ні почуття пошани до природи, ні власних традицій. Звісно, течії, розглянуті у статті, не єдині, тож залишаємо на майбутні дослідження вплив християнства та інші синкретичні релігійні течії Японії та їх вплив на становлення та розвиток японської екологічної культури.

Список використаних джерел

1. Градєць О. О. Японські релігії як приклад сучасного синкретизму / О. О. Градєць // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. – №2. – С.280–283.

2. Ермакова Е. М. Синто – путь японских богов. Том I. Очерки по истории синто / Е. М. Ермакова, Г. Е. Комаровский, А. Н. Мещеряков. – СПб.: Гиперион, 2002. – 704 с.

3. Игнатович А. «Среда обитания» в системе буддийского мироздания / А. Игнатович // Человек и мир в японской культуре. – Москва: Наука, 1985. – С.48–72.

4. Картер К. Зміни в санно-шінто під впливом Дзюїна / К. Картер // Історія ідей Японії. – Японія, 2017. – С.90–106 (カーター・ケイレブ 『乗因の作り変えた山王一実神道』季刊 日本思想史 82:【特集】近世祭祀と政、2017).

5. Китагава Дж. Религия в истории Японии / Дж. Китагава. – М.: Наука, 2005. – 592 с.

6. Crane L., Bruce J., Salmon P. (2012), «Blending Buddhism, Shinto, and the Secular: Japanese Conceptualizations of The Divine», Journal of Ethnographic and Qualitative Research. – №6. – P.76–89.

7. Breen J. and Teeuwen M. (2010), «A New History of Shinto», Blackwell Publishing, Chichester. – 264 p.

8. Kitagawa J. M. (1984) «Paradigm Change in Japanese Buddhism», Japanese Journal of Religious Studies. – №11. – P.115–142.

9. Philippi D. (1969), Kojiki, Princeton University Press, University of Tokyo Press.

10. Makoto H., Hayek M., 林淳 (2013), «Editors' Introduction: Onmyōdō in Japanese History», Japanese Journal of Religious Studies. – P.1–18.

11. Masuo S. and Elacqua J. (2013), «Chinese Religion and the Formation of Onmyōdō», Japanese Journal of Religious Studies. – №1. – P.19–43.

12. Path to Mystic Power Via Ascetic Practices (2009), Japanese Buddhist Statuary, available at: <http://www.onmarkproductions.com/html/shugendou.html>.

13. Sato M. Shinto and Buddhism [Електронний ресурс] / M. Sato // Encyclopedia of Shinto, 2006. – Режим доступу: <http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=826>.

14. Symonds S. A History of Japanese Religion: From Ancient Times to Present [Електронний ресурс] / Symonds // The College at Brockport: State University of New York. – 2005. – Режим доступу: http://digitalcommons.brockport.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=hst_theses.

15. TENGU. The Slayer of Vanity [Електронний ресурс] // Japanese Buddhist Statuary. – 2013. – Режим доступу: <http://www.onmarkproductions.com/html/tengu.shtml>

References

1. Gradec' O. O. Japons'ki religii' jak pryklad suchasnogo synkretizmu / O. O. Gradec' // Nauka. Religija. Suspil'stvo. – 2010. – №2. – S.280–283.

2. Ermakova E. M. Sinto – put' japonskih bogov. Tom I. Ocherki po istorii sinto / E. M. Ermakova, G. E. Komarovskij, A. N. Meshherjakov. – SPb.: Giperion, 2002. – 704 s.

3. Ignatovich A. «Sreda obitaniya» v sisteme buddijskogo mirozdaniya / A. Ignatovich // Chelovek i mir v japonskoj kul'ture. – Moskva: Nauka, 1985. – S.48–72.

4. Karter K. Zminy v sanno-shinto pid vplyvom Dzh'oina / K. Karter // Istorija idej Japonii'. – Japonija, 2017. – S.90–106 (カーター・ケイレブ 『乗因の作り変えた山王一実神道』季刊 日本思想史 82:【特集】近世祭祀と政、2017).

5. Kitagava Dzh. Religija v istorii Japonii / Dzh. Kitagava. – M.: Nauka, 2005. – 592 s.

6. Crane L., Bruce J., Salmon P. (2012), «Blending Buddhism, Shinto, and the Secular: Japanese Conceptualizations of The Divine», Journal of Ethnographic and Qualitative Research. – №6. – P.76–89.

7. Breen J. and Teeuwen M. (2010), «A New History of Shinto», Blackwell Publishing, Chichester. – 264 p.

8. Kitagawa J. M. (1984) «Paradigm Change in Japanese Buddhism», Japanese Journal of Religious Studies. – №11. – P.115–142.

9. Philippi D. (1969), Kojiki, Princeton University Press, University of Tokyo Press.

10. Makoto H., Hayek M., 林淳 (2013), «Editors' Introduction: Onmyōdō in Japanese History», Japanese Journal of Religious Studies. – P.1–18.

11. Masuo S. and Elacqua J. (2013), «Chinese Religion and the Formation of Onmyōdō», Japanese Journal of Religious Studies. – №1. – P.19–43.

12. Path to Mystic Power Via Ascetic Practices (2009), Japanese Buddhist Statuary, available at: <http://www.onmarkproductions.com/html/shugendou.html>.

13. Sato M. Shinto and Buddhism [Elektronnyj resurs] / M. Sato // Encyclopedia of Shinto, 2006. – Rezhym dostupu: <http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=826>.

14. Symonds S. A History of Japanese Religion: From Ancient Times to Present [Elektronnyj resurs] / Symonds // The College at Brockport: State University of New York. – 2005. – Rezhym dostupu: http://digitalcommons.brockport.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=hst_theses.

15. TENGU. The Slayer of Vanity [Elektronnyj resurs] // Japanese Buddhist Statuary. – 2013. – Rezhym dostupu: <http://www.onmarkproductions.com/html/tengu.shtml>

Voronchikhina A., PhD student, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), nata@nihonbu.club

Human and nature's relationship in Japanese religious syncretism

The purpose of this research is to identify how the relationship between humans and nature are shown in Japanese religious syncretism. So long as problems related to ecological awareness are relevant in the modern world, the question is how the ecological awareness is formed. Japanese culture has long been imbued with respect and love for nature, this is particularly evident in religion. This research examines the ecological culture of Japan, namely the inherent religious syncretism, among which trends are clearly followed by the formation and, on the other hand, the expression of the ecological awareness in Japan. It is characterized by a combination of active and contemplative approaches, as well as the acquisition of new knowledge and the preservation of identity. Due to the ability to not lose original filling even when replacing certain concepts, each new element only complements the already existing system, which greatly improves the relationship between man and nature.

Keywords: religious syncretism, Shinto, Buddhism, Onmyoudou, Shugendou, Japan, Ecological awareness, Ecological culture.

* * *

УДК 2–67

Дзюбенко В. Д.,
магістр релігієзнавства, аспірант
кафедри культурології Факультету
філософської освіти і науки, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), valentyn.dziubenko@gmail.com

Роль релігії та релігійних діячів в спробах мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту

Досліджено роль релігії та релігійних діячів в спробах мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту. В статті проводиться спроба визначити часові рамки початку залучення релігійних лідерів до переговорного процесу в рамках арабо–ізраїльського конфлікту, наводиться низка прикладів співпраці між здебільшого іудейськими, мусульманськими та християнськими лідерами в контексті спроб врегулювання конфлікту. Також в статті наводиться ряд основних висновків, які випливають із сьогоденної взаємодії релігійних лідерів та проводиться спроба виявити причини таких результатів.

Ключові слова: іудаїзм, іслам, християнство, конфліктологія, мирне врегулювання, міжрелігійний діалог, Держава Палестина, Держава Ізраїль, релігійний конфлікт.

Актуальність цієї статті пов'язана з необхідністю осмислення тих процесів, що відбуваються в усьому світі, коли релігія та релігійні лідери виступають як рушійні та впливові сили в спробах або повного припинення, або часткової деескалації конфліктів. Приклад арабо–ізраїльського конфлікту, на нашу думку, в цьому випадку є надзвичайно важливим. Існує певний релігійний вимір арабо–ізраїльського конфлікту, який, на нашу думку, сьогодні проявляється в першу чергу як конфлікт навколо Храмової гори в Єрусалимі. Спроби

іудейських та протестантських фундаменталістів знищити мусульманський комплекс аль–Харам аль–Кудс аш–Шаріф, візит у 2000 році Арієля Шарона на Храмову гору у супроводі великої кількості співробітників ізраїльських силових структур, який, на думку деяких дослідників, став однією з причин початку Другої інтифади, постійні скандали та конфлікти з приводу заборон уряду Ізраїлю відвідувати Храмову гору то іудеям, то мусульманам – всі ці та ряд інших причин дають нам змогу говорити про досить сильний вплив релігійного фактору на розвиток арабо–ізраїльського конфлікту та на труднощі, що пов'язані зі спробами його врегулювання.

В цій ситуації виникає активна діяльність релігійних лідерів, в першу чергу іудейських та мусульманських, (яка в свою чергу є частиною того руху в академічному та неакадемічному напрямках, який визначається як «religious peacebuilding»). Аналіз цієї діяльності є вкрай важливим для розуміння можливостей релігійних лідерів тим чи іншим чином впливати на соціальні групи, що конфліктують, виділення ефективних стратегій та обговорення помилок, що виникають на шляху спроб мирного врегулювання конфлікту.

До питання релігійних конфліктів, зв'язку між релігією та мирними переговорами сьогодні прикута увага багатьох науковців. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням феномену релігійного конфлікту та можливостей міжконфесійного діалогу, слід виділити: А. В. Арістова, В. Є. Єленський, А. М. Колодний, В. Д. Бондаренко, О. Н. Саган, С. І. Здіорук, Л. О. Филипович, М. Ю. Бабій.

Серед зарубіжних дослідників місця релігії в арабо–ізраїльському конфлікті та спроб його мирного вирішення слід виділити таких: І. Рейтер, М. Абу–Німер, М. Дженкінс, Я. Ластік, І. Звягельська, М. Маоз.

Питання релігійного виміру арабо–ізраїльського конфлікту в українському релігієзнавстві на глибокому рівні не розкривається жодним з науковців, що додає цій темі актуальності.

Метою дослідження є більш широке залучення питання ролі релігії та релігійних лідерів в спробах мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту до українського релігієзнавства та гуманітаристики загалом, з метою можливого подальшого використання близькосхідного досвіду у попередженні та врегулюванні релігійних конфліктів в Україні.

Матеріалом цього дослідження здебільшого є документи різноманітних конференцій, зустрічей, спільних заяв, ініціаторами або активними учасниками яких були релігійні лідери (здебільшого іудейські та мусульманські). В дослідженні використані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також каузальний та феноменологічний методи.

Як ми вже зазначали вище, залучення релігійних діячів до спроб мирного врегулювання арабо–ізраїльського конфлікту тісно пов'язане з таким поняттям як «religious peacebuilding». В своїй книзі «The Complex Reality of Religious Peacebuilding: Conceptual Contributions and Critical Analysis» Кетрін Хертог зазначає важливий в контексті нашого дослідження момент: «Реальність релігії, конфліктів та побудовання миру – це складне зіткнення цілого ряду соціальних, культурних, релігійних, економічних, політичних,